

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Таврійський державний агротехнологічний університет
Факультет агротехнологій та екології

Кафедра суспільно-гуманітарних наук

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр»
зі спеціальності 181 «Харчові технології»
(на основі повної загальної середньої освіти)
денної форми навчання

Мелітополь, 2016

УДК 94 (477)

Історія та культура України. Методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» зі спеціальності 181 «Харчові технології» денної форми навчання / Укладач В.В. Михайлов – Мелітополь: ТДАТУ, 2016. – 34 с.

Рецензент:

Крилова А. М. – доцент кафедри історії Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького, кандидат історичних наук

Розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри суспільно-гуманітарних наук

« » 2016 р., протокол № .

Затверджено методичною комісією факультету агротехнологій та екології

« » 2016 р., протокол № .

Методичні вказівки для самостійної роботи розроблені відповідно до робочої програми з дисципліни «Історія та культура України» для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» зі спеціальності 181 «Харчові технології» денної форми навчання Таврійського державного агротехнологічного університету. У виданні подано рекомендації щодо навчальних матеріалів курсу, завдання для самостійної роботи, список рекомендованої літератури, глосарій, в якому вміщено роз'яснення основних понять та термінів.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Тематика самостійної роботи.....	6
Завдання для самостійної роботи студентів.....	7
Тема 1. Східнослов'янські племена.....	7
Тема 2. Галицько-Волинська держава і Золота Орда.....	8
Тема 3. Українські землі у складі Литви та Польщі.....	9
Тема 4. Українське козацтво напр. XVI ст. – пер. пол. XVII ст.....	10
Тема 5. Західноукраїнські землі у XIX ст.....	12
Тема 6. Україна на початку XX ст.....	13
Тема 7. Особливості розвитку України у 1921-1928 рр.....	14
Тема 8. Розвиток Західноукраїнських земель у 1921-1938 рр.....	15
Тема 9. Україна і процес перебудови в СРСР (1985-1991).....	16
Тема 10. Україна в сучасну добу.....	17
Рекомендована література	19
Інформаційні ресурси.....	20
Термінологічний словник.....	21

ВСТУП

За сучасних умов зростає роль і значення самостійної роботи студентів у процесі вивчення навчальних дисциплін. Студенти повинні не тільки знати матеріал, але й уміти застосовувати отримані знання на практиці, в житті, тому розвиток пізнавальної діяльності студентів через систему різних форм самостійної роботи стає нагальною необхідністю організації навчального процесу ВНЗ.

Головна умова **самостійної роботи** – виконання студентами проблемних завдань. Керівництво викладача полягає в розвитку пізнавальної діяльності студентів методами активного навчання і володіння їх увагою на протязі виконання самостійної роботи.

Виконання роботи передбачає опрацювання лекційного матеріалу, основної літератури з дисципліни, методичних вказівок до виконання проблемних завдань з відповідної теми.

СРС складається передбачає виконання студентами проблемних завдань. Виконуючи завдання, студенти повинні висловити свою власну точку зору щодо об'єкта завдання, дати обґрунтовану відповідь на питання, що пропонуються. Виконання завдання передбачає наявність у студентів необхідної теоретичної підготовки з даної теми. Тому до кожної теми пропонується перелік основних питань, які повинен знати студент, перш ніж розпочинати роботу над виконанням завдання.

Контроль результатів роботи проводиться у формі співбесіди, студент повинен пояснити виконання завдань, відповісти на питання викладача з теми роботи. Студенти, які не захистили роботу, не допускаються до складання іспиту з даної дисципліни. До кожної теми пропонуються завдання для самоперевірки знань.

При вивченні дисципліни студент повинен:

Знати_

- поняття про місце курсу в системі гуманітарних наук, його предмет і завдання, методи історичного дослідження та наукову періодизацію;
- особливості розвитку людського суспільства на території України у доісторичні часи, проблеми у дослідженні етногенезу слов'ян;
- соціально-політичний і економічний устрій держав Київська Русь та Галицько-Волинської держави у часи їх становлення, розквіту і занепаду;
- причини та наслідки втрати українським народом своєї державності й захоплення його земель Литовським князівством і Польщею, еволюцію соціально-економічного і політичного життя українських земель у XIV – XVII ст.;
- причини виникнення українського козацтва та його роль в суспільно-політичній історії України, процес становлення та еволюцію козацької державності кінця козацької державності та значення договору з Московією 1654 р. для подальшої долі України;

- суспільно-політичний та економічний розвиток України в умовах відсутності державності XIX – початку XX ст., та особливості політичної боротьби в період української революції у 1917 – 1920 рр., - українське питання в міжнародній політиці напередодні та на початку Другої світової війни, особливості суспільно-політичної ситуації в Україні, законодавче оформлення кордонів України;
- соціально-економічні процеси та політичне становище в Україні у другій половині 40-х - першій половині 80-х років;
- досягнення та проблеми розвитку державності України в сучасних умовах;
- основні поняття культури, її функції та роль у формуванні особистості, теоретичні джерела формування української культурологічної думки, особливості та специфіку розвитку української культури;
- набутки матеріальної і духовної культури українського народу; закономірності виникнення, розвитку та функціонування культур регіонів України, їх взаємозв'язок і наступність;
- досягнення, місце та роль української культури в контексті світової культури.

Вміти_

- користуватися науковою літературою в процесі підготовки до семінарського заняття та при написанні реферату;
- логічно та доказово усно викласти матеріал, відповісти на поставлені питання;
- використовуючи наукову літературу проводити аналіз різних поглядів істориків щодо місця Київської держави в історії українського народу та етногенезу українців;
- на підставі аналізу історичних фактів виявляти причини руйнування української державності та особливості існування українського народу під владою Литви та Польщі у XIV – XVII ст.;
- на основі наявних наукових джерел визначити досягнення і хиби козацької державності та місце козацтва в політичній Історії України;
- виявити причини піднесення національного руху в Україні наприкінці XIX - початку XX ст., особливості у становленні українських партій та аналізувати їх програми, втілення програмних положень у практичній діяльності в роки української національно-демократичної революції 1917 –1920-хрр.;
- визначити причини та наслідки соціалістичних перетворень в Україні у 20-х – 30-х рр. XX ст., виявити витоки українського націоналізму і особливості практичної діяльності ОУН; показати місце і роль українського народу у роки Другої світової війни;
- аналізувати суспільно-політичні та економічні процеси в Україні 40-х 80-х рр. і виділити основні причини необхідності змін; на підставі аналізу історичних фактів та сучасної суспільно-політичної і економічної ситуації в Україні робити певні прогнози щодо подальшого розвитку України, бачити за

програмними положеннями реальну діяльність українських партій у розв'язанні проблем нашого суспільства;

– утверджувати гуманістичні ідеї, моральні та етичні засади у процесі здійснення професійної діяльності;

– орієнтуватися в основних етапах розвитку та еволюції української культури та теоретичних формах рефлексії над нею;

– берегти і примножувати культурні надбання українського народу, визначити роль української культури у контексті всесвітнього процесу та її місце і значення у системі загальнолюдської цивілізації.

Тематика самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Література
	Змістовий модуль 1		
1	Східнослов'янські племена.	6	[2, с.5-12; 8, с.4-21]
2	Галицько-Волинська держава і Золота Орда.	6	[2, с.15-31; 8, с.21-41]
3	Українські землі у складі Литви та Польщі.	6	[2, с.35-52; 8, с.43-62]
4	Українське козацтво напр. XVI ст. – пер. пол. XVII ст..	6	[3, с.67-84; 7, с.59-93]
5	Західноукраїнські землі у XIX ст..	6	[2, с.135-198]
	Змістовий модуль 2		
1	Україна на початку XX ст..	6	[2, с.204-248]
2	Особливості розвитку України у 1921-1928 рр..	6	[2, с.250-311; 8, с.279-314]
3	Розвиток Західноукраїнських земель у 1921-1938 рр..	6	[8, с.356-393]
4	Україна і процес перебудови в СРСР (1985-1991).	6	[2, с.457-507]
5	Україна в сучасну добу.	6	[8, с.546-595]
	Разом	60	

Завдання для самостійної роботи студентів

Тема № 1. Східнослов'янські племена.

План

1. Слов'янські народи на теренах України у письмових згадках дослідників.
2. Основні промисли в Україні у VII-VIII ст.
3. Особливості культури.

Методичні рекомендації до теми № 1:

Вивчення даної теми слід починати з аналізу письмових згадок про слов'янські народи на теренах України. В цьому контексті необхідно приділити увагу творам Плінія Старшого, Тацита, Птолемея, Йордана та Прокопія Кесарійського.

Необхідно також охарактеризувати головних економіко-політичних сусідів східнослов'янських племен. Слід розглянути і основні тенденції розвитку економіки східнослов'янських народів впродовж VII-VIII ст.

Рекомендована література

1. Бойко О.Д. Історія України. Посібник. – К., 2002.
2. Головченко В., Матвієнко В. Дипломатична історія України (від найдавніших часів до XIX століття): Навчальний посібник. – К., 2007.
3. Грушевський М. Історія України-Руси. В 11 тт., 12 кн. – К., 1991-1998.
4. Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
5. Кормич Л.І., Багацький В.В. Історія України від найдавніших часів і до XXI століття. – Харків, 2002.
6. Україна крізь віки. – К., 1998-2000. – У.15-ти томах.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Назвіть найвідоміший твір історика Йордана.
2. Коли в літературних джерелах починають вживати назву «слов'яни»?
3. Де знаходиться Зимненське городище?
4. Хто з авторів згадував про розправу готів над слов'янським князем Божем, його синами та 70 старійшинами?
5. Кому належить авторство цих рядків: «Ці племена, склавіни й анти, не підлягають одній людині, а з давніх-давен живуть у демократії, тому про все, що для них корисне чи шкідливе, вони обмірковують спільно»?
6. Що означає поняття «Велике переселення народів»?
7. Кому належить авторство цих рядків: «Тепер вони (слов'яни) бушують повсюдно...»?
8. Коли починаються перші самостійні походи слов'ян на Візантію?
9. Кого називали «ромеями»?
10. Визначить локалізацію проживання антів та венедів.
11. Який регіон прийнято вважати «історичним» центром східного слов'янства?
12. Які регіони займали східнослов'янські племена впродовж VII-VIII ст.

Підготуйте презентацію доповіді до одного із запропонованих питань

1. Військові походи слов'ян на Візантію.
2. Регіони розселення східнослов'янських племен впродовж VII-VIII ст.
3. Особливості розвитку матеріальної східнослов'янських племен полян, деревлян, сіверян, волинян, білих хорватів, уличів та тиверців впродовж VII-VIII ст.
4. Особливості розвитку духовної культури східнослов'янських племен полян, деревлян, сіверян, волинян, білих хорватів, уличів та тиверців впродовж VII-VIII ст.
5. Вітчизняні дослідники питання формування слов'янської державності впродовж VII-IX ст.

Тема № 2. Галицько-Волинська держава і Золота Орда.

План

1. Короновані князі Галицько-Волинської держави.
2. Особливості панування Орди в Україні.
3. Галицько-Волинська держава у взаємовідносинах з Польщею та Литвою.

Методичні рекомендації до теми № 2:

Вивчення зазначеної теми слід розпочати з характеристики історичних діячів, а саме Данила Галицького, Мстислава Даниловича, Лева Даниловича, Шварно Даниловича, Юрія I, Андрія та Лева II. Так, дійсно зазначені вище діячі не всі були коронованими князями, саме вони дбали про зростання могутності Галицько-Волинської держави.

У першій половині XII ст. Русь отримала нового надзвичайно потужного ворога – монголів. Зазнавши низки поразок удільні князівства самостійно мали або воювати або підкоритися завойовникам. Не оминула ця доля і Галицько-Волинську державу.

Вивчаючи це питання, слід розглянути спроби Данила Галицького організувати достатньо сильний союз проти ординців (і чому він так і не був створений). Не маючи змоги чинити опір переважаючим силам Золотої Орди, галицько-волинський князь змушений був відвідати монгольського хана в його столиці Сарай. Мова на переговорах йшла про фактичне визнання васальної залежності Галицько-Волинської держави від Орди.

В цьому ж питанні необхідно розглянути характер взаємин між Галицько-Волинською державою та Золотою Ордою і за нащадків короля Данила Романовича. Зокрема, скориставшись із внутрішніх заколотів у Золотій Орді, Галицько-Волинське князівство змогло на деякий час знов підкорити своєму впливу землі аж до нижньої течії Дністра й Південного Бугу.

Слід також розглянути, який характер мали відносини між Галицько-Волинською державою, Польщею та Литвою.

Рекомендована література

1. Головченко В., Матвієнко В. Дипломатична історія України (від найдавніших часів до XIX століття): Навчальний посібник. – К., 2007.
2. Дещинський Л., Панюк А. Міжнародні відносини України: історія і сучасність. – Ч. 1. – Львів, 2002.

3. Зінченко А. Історія дипломатії від давнини до нового часу. – К., 2005.
4. Котляр М.Ф. Галицька Русь у другій половині XIV – першій чверті XV ст. – К., 1968.
5. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. – К., 1984.
6. Терещенко Ю. Україна і європейський світ: Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст.: – К., 1996.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Назвіть володарів Галицько-Волинської держави, які були короновані.
2. Хто мав увійти до антимонгольської коаліції, яку намагався створити Данило Галицький?
3. Кого прийнято вважати останнім галицько-волинським князем?
4. Коли фактично припинила своє існування єдина Галицько-Волинська держава?
5. Назвіть напрямки військових походів монголів після підкорення руських земель.

Підготуйте презентацію доповіді до одного із запропонованих питань

1. «Галицько-Волинський літопис».
2. Політика Польщі, Угорщини та Литви щодо земель Галицько-Волинської держави (XII-XIV ст.).
3. Боротьба руських князівств проти монгольської навали.

Тема № 3. Українські землі у складі Литви та Польщі.

План

1. Формування нового соціального стану – шляхти.
2. Утворення православних братств.
3. Розвиток культури в Україні у середині XV – першій половині XVI ст.

Методичні рекомендації до теми № 3:

При вивченні даної теми, слід відзначити, що сили Великого князівства Литовського значно вичерпалися вже в наприкінці XV ст. Литовські володарі все частіше почали потребувати як військової, так і економічної підтримки сусідньої Польщі. У свою чергу Польща також потребувала підтримки Литви, оскільки її власне зовнішньополітичне становище теж значно погіршилось.

Особливий наголос бажано зробити на аналізі української ситуації, специфіка якої полягала в тому, що українська шляхта, прагнучи здобути й закріпити свої права та привілеї, фактично опинилася в одному таборі з поляками, які прагнули «шляхетської республіки» – єдиного державного утворення на базі Великого князівства Литовського та Польщі. Треба мати на увазі, що реформаційний процес у Великому князівстві Литовському 1563-1566 рр. не вирішив жодної з українських проблем (свавілля адміністративної влади, соціальна і правова нерівність, організація захисту від татарських набігів).

Все це сприяло поширенню політичних розбіжностей в українському середовищі. Тому, розглядаючи питання стосовно формування стану шляхти, слід чітко з'ясувати, які саме настрої домінували в суспільстві і яким чином

вони вплинули на подальший розвиток українських земель. Своєрідним спротивом поширенню католицизму та шляхетської сваволі стала поява православних братств. В цьому питанні, слід визначити причини формування братств, які методи боротьби вони використовували, які соціальні стани надавали їм підтримку тощо. І, зрештою, яку роль відіграли братства в українській історії.

Важливе значення має і питання особливостей розвитку культури в Україні у середині XV – першій половині XVI ст. (необхідно проаналізувати становище православ'я, тенденції розвитку матеріальної та духовної культури).

Рекомендована література

1. Бойко О.Д. Історія України. Посібник. – К., 2002.
2. Грушевський М. Історія України-Руси. В 11 тт., 12 кн. – К., 1991-1998.
3. Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
4. Історія України: Навчальний посібник / Під ред. В.А. Смолія. – К., 1997.
5. Ульяновський В., Крижанівський О., Плохій С. Історія церкви та релігійної думки в Україні. У 3-х кн. – К., 1994.
6. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К., 2005.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Поясніть значення поняття «Річ Посполита».
2. Назвіть хронологічні межі Лівонської війни.
3. Скільки воєводств було утворено в Україні після укладення Люблінської унії?
4. Хто такі «каштеляни»?
5. Хто з православних єпископів був прихильником унії?
6. Коли було надруковано «Требник» П. Могили?
7. Який польський король підписав «Пункти заспокоєння руського народу»?
8. В якому місті з'явилась перша братська школа?

Підготуйте презентацію доповіді до одного із запропонованих питань

1. Розвиток освіти та книгодрукування в Україні в XVI – першій половині XVII ст.
2. Магдебурзьке право в Україні.
3. Архітектура та образотворче мистецтво в Україні в XVI – першій половині XVII ст.
4. Православна церква в XVI – першій половині XVII ст.: головні тенденції розвитку.

Тема № 4. Українське козацтво напр. XVI ст. – пер.пол. XVII ст..

План

1. Перші козацькі отамани.
2. Звичай та побут низового козацтва.
3. Початок конфлікту між козацтвом і польсько-шляхетською владою.

Методичні рекомендації до теми № 4:

Розглядаючи цю тему, слід зупинитися на надзвичайній вазі в українській історії такого феномену, як козацтво. Необхідно звернути увагу на його генезу, щоб збагнути складний історичний характер і суспільне значення козацтва, яке вже наприкінці XVI ст. стало до певної міри виразником інтересів українського народу. Висвітлюючи питання про виникнення українського козацтва, варто з'ясувати проблему його соціальних витоків, проаналізувати особливості переходу представників різних соціальних груп до козакування – здобування так званого козацького хліба.

При аналізі цього питання, окремо слід розглянути і діяльність перших козацьких отаманів.

Важливим питанням є і аналіз особливостей Запорозької Січі як військово-політичної організації в Україні. Так з часом на Запоріжжі сформувався специфічний військовий і соціальний лад. Січ хоч і нагадувала християнський лицарський орден, але була відкритою спільнотою: «З віків за пороги вільно кожному приїжджати і від'їхати, хоч би як він називався». Важливим питання є і характеристика звичаїв та побуту козацтва.

Розглядаючи зазначену тему, слід проаналізувати і причини конфліктів козацтва з польською адміністрацією (серед інших аспектів, необхідно охарактеризувати і козацько-селянські повстання 20-30-х рр. XVII ст.).

Рекомендована література

1. Апанович О.М. Гетьмани України і кошові отамани Запорізької Січі. – К., 1993.
2. Голобуцький В. Запорізьке козацтво. – К., 1994.
3. Головченко В., Матвієнко В. Дипломатична історія України (від найдавніших часів до XIX століття): Навчальний посібник. – К., 2007.
4. Леп'явко С. Українське козацтво у міжнародних відносинах (1561-1591). – К., 1999.
5. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. – У 3-х т. – К., 1990.
6. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К., 2005.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Коли вперше зустрічається поняття «козак»?
2. Що означають поняття «хоругва», «бунчук», «булава», «печатка»?
3. Назвіть перших козацьких гетьманів та отаманів.
4. В чому різниця між реєстровим та низовим козацтвом?
5. Що передбачали реформи короля Стефана Баторія?
6. Назвіть головні осередки низового козацтва.
7. Що означала ухвала польського сейму 1590 р. для козацтва?
8. Назвіть основні причини різкого збільшення чисельності низового козацтва наприкінці XVI ст.
9. Поясніть чому польська влада фактично відмовлялася визнати права низового козацтва.

Підготуйте презентацію доповіді до одного із запропонованих питань

1. Історичні портрети перших козацьких отаманів та гетьманів.
2. Особливості звичаїв та побуту низового козацтва.

3. Селянсько-козацькі повстання кінця XVI – початку XVII ст.
4. Козацтво та православна церква.
5. Утворення реєстрового козацтва.

Тема № 5. Західноукраїнські землі у XIX ст..

План

1. Реформи Марії Терезії та Йосифа II: наслідки для західноукраїнських земель.
2. Соціально-економічний розвиток краю.
3. Рух національного відродження.

Методичні рекомендації до теми № 5:

Розглядаючи перше питання, слід відзначити, що інкорпорація західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії збіглася у часі з першою хвилею модернізаційних реформ у цій державі. Ці реформи базувалися на ідеях освіченого абсолютизму і мали на меті шляхом посилення державної централізації та встановлення контролю правлячої династії за всіма сферами суспільного життя залучити імперію до нових історичних процесів

Аналіз стану промисловості й сільського господарства, здійснений у другому питанні, має підвести до висновку про те, що економічна політика австрійського уряду на західноукраїнських землях мала відверто колоніальний характер. Вона була спрямована на те, щоб Галичина, Північна Буковина і Закарпаття й надалі залишалися економічно відсталими сировинними придатками до розвинутих західних промислових районів Австрії.

Розглядаючи український національно-визвольний рух, значну увагу слід приділити діяльності гуртків “Руська трійця”, «Просвіта», Літературне товариство Т.Г. Шевченка тощо. Необхідно також зазначити, що події революції 1848-1849рр. активізували національно-визвольну боротьбу українців, сприяли підвищенню рівня їхньої національної свідомості, що привело до створення першої власної політичної організації. Проаналізувати особливості суспільно-політичної ситуації в регіоні, особливо звернути увагу на двох напрямках громадського руху – народовцях та москвофілах. Розглянути вихід національного руху на новий якісний рівень – політичний, утворення першої політ партії РУРП.

Рекомендована література

1. Бойко О.Д. Історія України. Посібник. – К., 2002.
2. Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
3. Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. – Львів, 1996.
4. Кормич Л.І., Багацький В.В. Історія України від найдавніших часів і до XXI століття. – Харків, 2002.
5. Сарбей В.Г. Національне відродження України. – К., 1999

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Які українські землі увійшли до складу Австрійської імперії в результаті трьох поділів Польщі?

2. Визначте адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Австрійської монархії.
3. Що таке «комітати»?
4. Проаналізуйте наслідки релігійної та освітньої реформ австрійських монархів для подальшого розвитку українського національного руху.

Підготуйте презентацію доповіді до одного із запропонованих питань

1. Західноукраїнські землі після трьох поділів Польщі: тенденції розвитку.
2. Український національно-політичний рух на Галичині у XIX ст..
3. Український національно-політичний рух на Буковині у XIX ст..
4. Український національно-політичний рух на Закарпатті у XIX ст..
5. Особливості розвитку економіки західноукраїнських земель у складі Австрійської імперії.
6. Селянські повстання на західноукраїнських землях у XIX ст..

Тема № 6. Україна на початку XX ст..

План

1. Політичні партії.
2. Україна в період революції (1905 – 1907 рр.).
3. Соціально-економічний розвиток. Аграрна реформа П. Столипіна.
4. Україна і Перша світова війна.

Методичні рекомендації до теми № 6:

Розглядаючи перше питання, необхідно розуміти, що пожвавлення національного руху сприяло виникненню і перших політичних партій. Перша політична партія в Наддніпрянській Україні - Революційна Українська Партія (РУП) була створена у січні 1900 р. в Харкові членами студентських громадських гуртків Д. Антоновичем, О. Русівим, М. Поршем та ін. Пізніше, внаслідок розколів та трансформацій, було засновано більше десятка політичних партій.

Приступаючи до висвітлення другого питання, необхідно відмітити, що революція 1905-1907 рр. - перша народна революція початку XX ст. Вона сприяла піднесенню національної самосвідомості українського народу, розвитку національно-визвольного руху в Україні. Серед причин революції були причини економічного, політичного, соціального, національного та релігійного характеру. Приводом до революції стала “кривава неділя” 9 січня 1905 року. Висвітлюючи хід революційних подій на території України, слід розповісти про повстання на панцернику “Потьомкін”, який стояв на Одеському рейді, повстання на крейсері “Очаков” на чолі з лейтенантом П. Шмідтом, всеросійський політичний страйк. Особливістю революції в Україні було те, що окрім суто соціально-економічних вимог, лунали вимоги національного характеру. Окремо слід зупинитися на наслідках революції і причинах її поразки.

Готуючи відповідь на третє питання, слід з’ясувати особливості економічного розвитку українських земель на початку XX ст., пояснити зміст терміну “імперіалізм” і вказати на його прояви в економіці України. Відповідь

на питання повинна містити не тільки факти біографії російського прем'єра, але й пояснення, навіщо потрібна була його аграрна реформа, яку мету вона переслідувала. Бажано також висвітлити наслідки аграрної реформи Столипіна.

Рекомендована література

1. Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
2. Бойко О.Д. Історія України. – К., 2002.
3. Історико-політичні уроки української державності./ Ред. кол. Ю. І. Римаренко, В. Г. Кремінь, О. М. Мироненко – К.; Донецьк, 1998.
4. Терещенко Ю., Курило В. Історія України. – К., 1995.
5. Українська державність у ХХ ст. – К., 1996.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Проаналізуйте головні ідеї праці М. Міхновського «Самостійна Україна».
2. Які етапи пройшла революція 1905-1907 рр.?
3. Поясніть поняття відруб.
4. Визначте українські політичні партії, що відстоювали інтереси робітників.
5. Коли було засновано Товариство українських поступовців?
6. Які країни входили до Антанти та Троїстого союзу?

Підготуйте презентацію доповіді до одного із запропонованих питань

1. Митрополит Андрій Шептицький.
2. Українські політичні партії в умовах I Світової війни.
3. Столипинська аграрна реформа в Україні.
4. Українське питання у Державній Думі.
5. Ідеологія українських політичних партій.

Тема № 7. Особливості розвитку України у 1921-1928 рр..

План

1. Міжнародні угоди УСРР у 1921-1922 рр.
2. Розвиток системи освіти в Україні в 1920-ті роки
3. Українське національне відродження в літературі, мистецтві, музиці, театрі.

Методичні рекомендації до теми № 7:

Досліджуючи цю тему, потрібно з'ясувати соціально-економічне і політичне становище України на початку 20-х років. Обставини переходу до нової економічної політики. Мета і завдання НЕПу в інтерпретації В.І. Леніна. Голод 1921-1923 рр. на півдні України: причини і наслідки. З'ясувати особливості аграрної політики державної партії, що призвели до поступового відродження сільського господарства.

Позиції лідерів державної партії щодо майбутнього курсу соціально-економічної політики. Сталінський курс на «всеосяжну колективізацію» селянських засобів виробництва. Курс на індустріалізацію країни. «Криза НЕПу» як результат відмови партійно-державного керівництва від змички між містом і селом. «Ножиці цін». Хлібозаготівельні кризи.

Політика коренізації, її особливості і наслідки. Досягнення і прорахунки українізації. Ставлення тоталітарного режиму до інтелігенції. Перші кроки культурного будівництва: кампанія щодо ліквідації неписьменності, розгортання мережі освітніх установ, створення закладів комуністичного виховання. Ліквідація університетської освіти і перенесення центру наукових досліджень в установи ВУАН. Наслідки радянської науки. Національне відродження у літературі та мистецтві. Антицерковна політика державної партії.

Рекомендована література

1. Бойко О.Д. Історія України. Посібник. – К., 2002.
2. Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
3. Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. – Львів, 1996.
4. Кормич Л.І., Багацький В.В. Історія України від найдавніших часів і до ХХІ століття. – Харків, 2002.
5. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). – К., 1996.
6. Цветков Г.М. Міжнародні відносини й зовнішня політика в 1917-1945 рр. – К., 1997.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Проаналізуйте міжнародні угоди УСРР у 1921-1922 роках з Грузією, балтійськими країнами, Польщею, Німеччиною, Італією, Туреччиною та Чехословаччиною.
2. Визначте пріоритетні галузі розвитку науки та освіти України у 1920-ті роки.
3. Розкрийте основні тенденції розвитку української літератури, мистецтва, музики, театру.

Підготуйте презентацію доповіді до одного із запропонованих питань

1. Створення Союзу Радянських Соціалістичних республік.
2. Україна у складі СРСР: автономна республіка або колонія?
3. Голод 1921-1923 рр. в Україні.
4. Політична боротьба в роки непу.
5. Розвиток кооперативного руху в Україні у 20-ті рр.
6. Г.Я.Сокольников і грошова реформа 1922-1924 рр.
7. Досягнення й невдачі політики українізації.
8. Микола Скрипник: людина і політик.

Тема № 8. Розвиток Західноукраїнських земель у 1921-1938 рр..

План

1. Західноукраїнські землі під владою інших держав: тенденції розвитку
2. Політика Румунії щодо українських земель у 1921-1939 рр.
3. Національно-визвольна боротьба в Закарпатті 1920-1938 рр.

Методичні рекомендації до теми №8:

Вивчаючи дану тему, слід звернути увагу зміни, що відбулися у соціально-економічному розвитку західноукраїнських земель в умовах іноземного панування.

Слід використати таблицю, наведену вище, у якій зроблено порівняльний аналіз розвитку українських земель, що перебували у складі Польщі, Румунії та Чехословаччини. Окремо слід зупинитися на становленні та розвитку українського національно-визвольного руху.

Розчленовані між трьома державами, західноукраїнські землі відчували всі труднощі дискримінаційної та асиміляторської політики урядів Польщі та Румунії. Чехословаччина була єдиною державою, уряд якої виявив деяку турботу про своїх українських підданих. Загалом протягом перебування у складі інших держав західноукраїнські землі зберігали аграрний характер своєї економіки.

Оскільки природу взаємин українців з урядами держав, до складу яких входили українські землі, у міжвоєнні роки здебільшого формували самі ці уряди, то діяльність українців у цей період, по суті, була відповіддю на урядові ініціативи. Українці, в основному, лишалися в опозиції до уряду, виражаючи це або легальними засобами, що не становили загрози для їхнього становища, або насильницькими революційними методами, без огляду на наслідки.

Рекомендована література

1. Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
2. Колективізація і голод на Україні (1922-1933). Збірник документів і матеріалів. – К., 1993.
3. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). – К., 1996.
4. Лаврів П. Історія Південно-Східної України. – К., 1996.
5. Терещенко Ю., Курило В. Історія України. – К., 1995.
6. Нагаєвський І. Історія української держави ХХ ст. – К., 1994.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Проаналізуйте становище українських земель у складі Польщі, Румунії та Чехословаків: виділіть основні тенденції розвитку у 1921-1938 рр.
2. Розкрийте основні засади діяльності українських політичних партій на території Польщі.
3. Покажіть основні напрямки діяльності українських політичних партій в Румунії у 1921-1938 роках.
4. З'ясуйте основні суспільно-політичні течії в національному русі Закарпаття у 1921-1938 роках.

Підготуйте презентацію доповіді до одного із запропонованих питань

1. Карпатська Україна.
2. Політичний портрет А.Волошина.

Тема № 9. Україна і процес перебудови в СРСР (1985-1991).

План

1. Аварія на ЧАЕС

2. «Револуція на граніті» 2-7 жовтня 1990 р.
3. «Парад суверенітетів»

Методичні рекомендації до теми № 9:

Вивчаючи цю тему, слід звернути увагу на те, що поява «неформальних організацій» (непідконтрольних КПРС), біля витоків яких стояли дисиденти та свідомо українська інтелігенція, сприяла подальшій демократизації суспільства. Необхідно також проаналізувати наслідки виборів до Рад 1989–1990 рр. (демократизація, політизація, поляризація суспільства; розвиток політичного плюралізму; поява реального народовладдя); показати, чому КПУ втратила монополію на владу, на які течії вона розкололась, навести характеристику «консерваторів» та «лібералів».

Далі треба дати визначення поняттям «гласність», «демократизація», показати, чим вони відрізнялись від свободи слова та демократії. З'ясувати, чому в УРСР за часів Щербицького гальмувались процеси «гласності», які наслідки мало послаблення політичної цензури. Варто підкреслити, що демократизація суспільства відбувалась в умовах загострення політичної боротьби (страйки, мітинги) та активного спротиву комуністичної номенклатури. Також важливо проаналізувати причини посилення в суспільстві інтересу до «білих плям» радянської історії. Акцентується увага на тому, що відновлення курсу «десталінізації» проти волі керівництва КПРС переросло в процес декомунізації.

Рекомендована література

1. Бойко О.Д. Історія України. – К., 2002.
2. Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
3. Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. – Львів, 1996.
4. Історія України / Під ред. Р.Д. Ляха. – Донецьк, 1998.
5. Міжнародні відносини та зовнішня політика. 1980-2000 / За ред. Л. Гайдукова. – К., 2001.
6. Україна в ХХ столітті (1900-2000): 3б. Документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусєв, В.Ю. Король. – К., 2000.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Проаналізуйте кризові явища в економіці та політиці України наприкінці 80-х років.
2. Розкрийте суть визначення «Револуція на граніті».
3. Розкрийте суть визначення «Парад суверенітетів».
4. З'ясуйте головні особливості формування багатопартійності в Україні напередодні розпаду Радянського Союзу

Підготуйте презентацію доповіді до одного із запропонованих питань

1. Політичний портрет Л.М. Кравчука.
2. “Апостол застою” В.В.Щербицький.

Тема № 10. Україна в сучасну добу.

План

1. Релігійне життя в Україні після 1991 р.: основні тенденції розвитку.

2. Українська діаспора.
3. Національно-культурні процеси в Україні.

Методичні рекомендації до теми № 10:

Приставаючи до розгляду теми, студентам необхідно зупинитися на основних напрямках та пріоритетних завданнях, які стояли перед українською владою в цей період. Студентам варто звернути увагу на характеристику негативних процесів, які гальмували розвиток вітчизняної економіки в цей період.

Розглядаючи питання про зовнішню політику української держави у роки незалежності (друге питання), студентам варто проаналізувати основні концепції зовнішньої політики, альтернативні варіанти геополітичної орієнтації України. Окремо бажано розповісти про відносини нашої країни з державами СНД.

Підготовка до висвітлення третього питання семінару має надзвичайно важливе значення, адже президентські вибори 2004 року докорінним чином змінили політичні орієнтири української держави, спричинили значні зміни в усіх сферах суспільного життя країни.

Рекомендована література

1. Бойко О.Д. Історія України. – К., 2002.
2. Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
3. Історико-політичні уроки української державності./ Ред. кол. Ю. І. Римаренко, В. Г. Кремінь, О. М. Мироненко – К.; Донецьк, 1998.
4. Терещенко Ю., Курило В. Історія України. – К., 1995.
5. Україна в ХХ столітті (1900-2000): Зб. Документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусєв, В.Ю. Король. – К., 2000.
6. Уряди України у ХХ ст.: Науково-документальне видання – К., 2001.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Проаналізуйте основні соціально-політичні тенденції розвитку сучасної України.
2. Визначте головні особливості релігійного життя в Україні після 1991 року.
3. Поясніть «феномен» Білого братства 1993 року.
4. Розкрийте суть визначення українська діаспора.
5. Покажіть територіальну розповсюдженість української діаспори в світі.
6. Розкрийте основні напрямки державної політики в галузі регулювання сучасних етнічних процесів в Україні.

Підготуйте презентацію доповіді до одного із запропонованих питань

1. Участь української діаспори в національному відродженні України.
2. Віктор Ющенко: шлях у політику.
3. Участь студентської молоді в „Помаранчевій революції”.
4. Геополітичні орієнтації сучасної України.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Бойко О.Д. Історія України. – К.: Академвидав, 2007. – 688 с.
2. Гісем О.В., Мартинюк О.О., Трухан О.Ф. Історія України в таблицях. – Харків, 2007. – 480 с.
3. Греченко В.А., Чорний І.В. та ін. Історія світової та української культури. – К.: Літера, 2000. – 464 с.
4. Гудзь В.В. Історія України. – К.: Видавничий дім «Слово», 2003. – 616 с.
5. Історія України / За ред. Смолія В.А. – К., 1997.
6. Історія України / Кер. авт. кол. Зайцев Ю. – Львів, 1996.
7. Політична історія України / За ред. В.І.Танцюри. – К., 2001.
8. Попович М.В. Нарис історії культури України. – К.: Артк, 1999. – 728 с.
9. Субтельный О. Украина : история. – К.: Либідь, 1994. – 736 с.

Допоміжна

10. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К., 1991
11. Баран Володимир. Україна: новітня історія (1945-1991). – Львів, 2003.
12. Баран В. Україна після Сталіна: нарис історії 1953-1985 рр. – Львів, 1992.
13. Білоусько О. Україна давня: євразійський цивілізаційний контекст. Карти, таблиці, ілюстрації. – К., 2002.
14. Борисенко В. Курс української історії. – К., 1997.
15. Брайчевський М. Вступ до історичної науки. Навч. посібник. – К., 1995.
16. Винокур О., Трубчанінов С. Давня і середньовічна історія України. – К., 1996.
17. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. – К., 1996.
18. Грушевський М. Історія України-Русі. В II т. 12 кн. – К., 1991-1997.
19. Дробот І.І., Кучер В.І., Слюсаренко А.Г., Чернега П.М. Український народ у Другій світовій війні. – К., 1998.
20. Ісаєвич Я. Україна давня і нова. Народ, релігія, культура. -- Львів, 1996.
21. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник./В.М.Литвин, В.І.Гусев, А.Г.Слюсаренко та ін. – К., 2002.
22. Касьянов Г., Даниленко В. Сталінізм і українська інтелігенція (20-30-ті роки). – К., 1991.
23. Кравчук Л. Останні дні імперії. Перші роки надії. – К., 1994.
24. Кремень В.Г., Табачник Д.В., Ткаченко В.М. Україна: альтернативи поступу. Критика історичного досвіду. – К., 1996.
25. Крисаченко В.С. Історія Криму: Кримське ханство: Навч. посібник. – К., 2000
26. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. – Львів, 1995.
27. Литвин В. Політична арена України: дійові особи і виконавці. – К., 1994.
28. Малий словник історії України. – К., 1997.
29. Нагаєвський І. Історія української держави XX ст. – К., 1994.

30. Нариси з історії української держави ХХ ст. – К., 1994.
31. Нариси з історії України: новий погляд з найдавніших часів до кінця ХVІІІ ст. – К., 1996.
32. Національні відносини в Україні у ХХ ст. Зб. док. і матеріалів. – К., 1994.
33. Наливайко Д. Козацька християнська республіка. Запорізька Січ у західноєвропейських літературних пам'ятках. – К., 1992.
34. Реєнт О. Українська революція. – К., 1996.
35. Рибалка І. Історія України. – Ч. 1. Від найдавніших часів до кінця ХVІІІ ст. – Харків, 1995.
36. Сергійчук В. Національна символіка України. – К., 1992.
37. Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу. – К., 1993.
38. Терещенко Ю., Курило В. Історія України. Навч. посібник. – Кн. 1. – К., 1995.
39. Толочко П. Київська Русь. – К., 1996.
40. Турченко Ф., Панченко П., Тимченко Е. Новітня історія України. Для 11 кл. серед. школи. – К., 1994.
41. Українська минувшина. Ілюстрований енциклопедичний довідник. – К., 1993.
42. Українська народність. Нариси соціально-економічної і етнополітичної історії. – К., 1990.
43. Ульяновський В., Крижанівський О., Плохій С. Історія церкви та релігійної думки в Україні. У 3-х кн. – К., 1994. – Кн. 1, 2, 3.
44. Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України. – К., 1992.
45. Чорнобильська трагедія. Документи і матеріали. – К., 1996.
46. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. – К., 1999.
47. Яковенко Н. Нариси історії України з найдавніших часів до кінця ХVІІІ ст. – К., 1997.

Інформаційні ресурси

1. [Верховна Рада України](http://www.rada.kiev.ua) <http://www.rada.kiev.ua> .
2. Кабінет Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua/>.
3. Література бібліотеки ТДАТУ
4. Міністерство освіти і науки України <http://www.mon.gov.ua>, www.osvita.com.

Термінологічний словник

А

Абстракціонізм - напрям у модерністському мистецтві XX ст., що цілком відмовляється від реалістичного зображення предметів і явищ.

Абстракція – мислене відокремлення окремих властивостей предметів і перетворення їх у самостійні об'єкти (наприклад, електропровідність, твердість, вартість і т.п.). Більшість наукових понять утворені в такий спосіб.

Авангардизм - узагальнюючий термін для позначення новаторських напрямів у художній культурі XX ст., для яких характерний пошук нових, нетрадиційних засобів вираження.

Акмеїзм - модерністська течія в російській поезії початку XX ст. Акмеїсти проголосили відхід від символізму з його містицизмом, зашифрованою багатозначністю слова, прагненням повернутися до світу реальності. Для поетів-акмеїстів характерна філософська проблематика і відмова від соціальних проблем.

Ампір – стиль в архітектурі та декоративному мистецтві, який виник наприкінці XVIII - на початку XIX у Франції при Наполеоні I, служив втіленню ідей державної могутності, заснований на наслідуванні античних зразків.

Анімізм - уявлення про душу, в основі якого лежить уявлення про природу як живу основу; одухотворення неживої природи.

Андеграунд - нелегальне, яке не підтримується або, навіть, переслідується офіційною владою, явище художньої культури, У 40-х рр. XX ст. термін вживався для означення некомерційних фільмів. Пізніше почав використовуватися до певних напрямів інших видів художньої культури.

Антропотеокосмізм - нероздільність людської, божественної і природної сфер діяльності; сприйняття світу як ніким не створеного, світу - як вічно живого вогню. Таке світосприйняття було характерним для світогляду стародавніх слов'ян.

Антропоцентризм - принцип, згідно з яким людина є центром Всесвіту і найвищою метою усього, що відбувається у світі.

Апокрифи - книги, твори на біблійні теми, проте вони не увійшли до складу біблійного канону, офіційно не визнані, близькі до житійної літератури.

Архетип - прообраз, початкова форма, зразок, модель культурно значимої дії, відносим, процесу, що передається від покоління до покоління на несвідомому рівні. Архетипи становлять результат історичного розвитку людства.

Атман – дух, душа, активний свідомий червень в індійській ведичній традиції.

Б

Балада - ліро-епічний пісенний твір з гостро драматичним сюжетом, що виражає з точки зору народної моралі трагічні конфлікти, породжені надзвичайними чи фантастичними подіями, вчинками та фатальними збігами обставин в особистому, сімейному чи суспільному житті звичайних людей.

Бароко - мистецький та архітектурний напрям, який зародився в Італії та

Іспанії у середині XVI ст., поширився на інші європейські країни, існував протягом XIV - XV ст., для якого характерні грандіозність, декоративна пишність, мальовничість, багатство контрастів світла і тіні, вигнутість ліній в архітектурі. Виник в Італії. Порівняно із Західною Європою *стиль бароко в Україні* поширився із значним запізненням (друга половина XVII- XVIII ст.). українське бароко характеризується поєднанням європейського бароко з національними рисами. Українське бароко ще називають *мазепинським, козацьким бароко*. *Мазепинське бароко* - новий тип церкви, архітектура якої виражає ідею української державності.

Бієнале - виставка, фестиваль і т. ін., що проводяться раз на два роки.

Билини - героїчний епос Київської Русі, який виник за княжої доби. У змісті билин відображено зміни у світогляді древніх русичів: співіснування двох світоглядних систем - міфологічної і християнської.

Боді-арт - один з модерністських напрямів, представники якого розглядають власне тіло як матеріал і об'єкт художньої творчості, розмальовують його, роблять надрізи, вдаються до демонстрації різних поз.

Братства - всестанові, загальнонаціональні організації, що створювалися у кінці XVI - на початку XVII ст. при церквах і монастирях. Православні церковні братства матеріально підтримували церкву, відкривали школи, займалися книгодрукуванням та благодійництвом. Братства відігравали велику роль у боротьбі проти полонізації та окатоличення, відстоювали релігійні, політичні, національні, культурні, станові права українців.

Буддизм – одна з трьох світових релігій

В

Варварство - період історії первісного суспільства (період після дикості перед цивілізацією). Починається з виникненням гончарства і закінчується виготовленням луку і стріл, зародженням писемності. Основним осередком суспільства тих часів був рід, який об'єднував групу людей - кривих родичів, другою формою суспільно-економічних відносин того періоду був родовий лад. Кілька родів становили плем'я.

Вертеп - народний ляльковий театрі, поширений в Україні за доби бароко. Вертеп складається з різдвяної драми та сатирично-побутової інтермедії. Основним є сюжет про народження Ісуса Христа, погоня Трої. Також персонажами вертепу є запорожець, циган, лях, москаль, селянин тощо. Найдавніші тексти вертепної драми збереглися з другої половини XVIII ст. (Сокиринський вертеп, 1771 р.)

Відродження - найвизначніша перехідна епоха історії людства. Термін“ Відродження” було введено в ужиток у XVI ст. італійським живописцем та істориком мистецтва Джордано Базарі, у точному розумінні стосується лише Італії XV ст. - середини XVI ст.,

Віра – не обґрунтоване розумом прийняття існування чогось (Бога, долі, моральних чеснот іншого, Атлантиди, наукових об'єктів) за істину і дії у відповідності з цим прийняттям.

Вишивки - вид декоративно-ужиткового мистецтва; орнаментальне або сюжетне зображення на тканині, виконане різними швами.

Г

Гедонізм – етичне вірування, яке проголошує метою життя людини насолоду (Епікур, просвітителі та ін.).

Гілозоїзм – погляд, згідно з яким вся матерія наділена чуттєвістю, яка різною мірою властива неживим, живим тілам і людині (Бруно, Спіноза)

Гіперреалізм - течія в образотворчому мистецтві США і Європи, представники якої намагаються ретельно копіювати фото графік за допомогою живописних і графічних засобів.

Глобалізація – нова форма взаємодії між націями, економічними та політичними системами, значно розширює культурно-інформаційні контакти між народами і державами, впливає на управління, виробництво, торгівлю, ринок праці, політичні утворення та інші суспільні інституції.

Гносеологія (від грец. Гнюйт – «знання» і льгпт – «вчення, наука» – теорія пізнання, розділ філософії. Термін «гносеологія» був уведений і активно застосовується у німецькій філософії XVIII ст.

Гравюра - вид графіки, в якому зображення є друкованим відбитком з малюнка, виконаного художником-гравером на спеціально підготовленій дошці або ж друкарській формі; пластина, на якому вирізьблено малюнок.

Громади - об'єднання української інтелігенції у другій половині XIX ст., поява яких пов'язана з тимчасовим послабленням цензурних утисків наприкінці 50-х рр. XIX ст.

Гуманізм - система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність.

Д

Деїзм - релігійно-філософське вчення, згідно з яким бог - творець світу і природи, але не втручається у хід процесів і явищ, що відбуваються у ньому. Виник у Великобританії XVII ст. Характерний для світогляду доби Просвітництва.

Детинець - укріплена центральна частина давнього міста на Русі.

Діадема – начільна прикраса що виглядає як прикрашений обруч, що одягається на голову.

Діаспора - представництво етнічних одиниць за межами материнського етнічного регіону, яке ідентифікує та усвідомлює свою генетичну або духовну єдність з нею. *Українська діаспора* - збірне визначення української національної спільноти поза межами української національної території.

Драма - п'єса з гострим конфліктом соціального або побутового характеру, який розвивається у постійній напрузі.

Дуалізм – світогляд, який основоположними вважає два рівноправних і протилежних начала (матерію і дух, світле і темне).

Думи - народні епіко-ліричні пісенні твори героїчного, рідше соціально-побутового змісту. Слово “дума” часто зустрічається у давньоукраїнських рукописних джерелах на означення думки, мислення. Згодом набуло іншого змісту і ним почали визначати жанр епічного поетичного твору, епічної пісні героїчного плану.

Духовність - внутрішнє психічне життя людини, її моральний світ. Національна свідомість і національна культура - неодмінні ознаки духовності

народу.

Е

Екзистенціалізм: 1. Ідеалістична філософська течія, що заперечує об'єктивність буття, реальним вважає лише існування людини та її переживань, твердить про беззмістовність життя, непотрібність суспільної діяльності. 2. Течія літературного модернізму. Виникла в передвоєнні роки, поширилася під час і після Другої світової війни. Характерні риси: суб'єктивізм, індивідуалізм, песимізм, заперечення будь-якого насильства.

Еклектика – поєднання в одному вченні, стилі несумісних, часто суперечливих елементів. Еклектика свідчить про кризу в духовному розвитку, відсутність довершеної системи, яка б подолати ці суперечності.

Експресіонізм - напрям у європейській літературі та мистецтві перших десятиліть ХХ століття. Головним в експресіонізмі проголошувалося вираження суб'єктивних уявлень митця, що зумовило потяг до ірраціональності, загостреної емоційності та гротеску.

Епістемологія- теорія пізнання. Інша назва – гносеологія.

Естетика – філософське вчення про прекрасне, про художнє освоєння дійсності. Основні категорії естетики – прекрасне, трагічне, комічне. Основна проблема- специфічне оціночне ставлення людини до дійсності.

Есхатологія – теологічне вчення про кінець світу.

Етика – філософське вчення про мораль, походження і природу моральних норм, спосіб їх функціонування в суспільстві; теорія моралі.

Етнічна група - спільнота людей, яка має спільні для усіх своїх членів специфічні культурні традиції, спільну культуру.

Етнічна ідентичність - усвідомлення приналежності до певної етнічної спільноти, ідентифікації з іншими членами етносу внаслідок спільності історичної пам'яті, спільності культурних архетипів тощо.

Етнічна культура - культура людей, пов'язаних між собою спільністю історичного походження і території проживання.

Етнос - історично сформована стійка єдність людей, культурна спільність якої зумовлює єдність психічного самовідчуття..

Етноцентризм - перевага культурних цінностей власного народу над усіма іншими.

Ж

Життя – життєписи людей, яких церква прирівнювала до лику святих, удостоювала церковного шанування і поминання. Складання життя були неодмінною умовою канонізації, тобто визнання святості.

З

Замовляння - словесна формула, яка супроводжує обряди та ритуали, має магічну силу та здатність впливати на оточуючий світ людей та духів з метою отримання певної користі.

Звичай - стереотипний, традиційний спосіб життя, правила поведінки, що зберігаються і постійно відтворюються членами суспільства. Звичай є своєрідною формою регуляції людської діяльності, формою передачі культурного досвіду від покоління до покоління.

Зернь - дрібні позолочені кульки, що впаювалися в персні та інші прикраси за часів Київської Русі.

Золоті ворота - головна урочиста брама давнього Києва, визначна пам'ятка архітектури часів Київської Русі. Споруджено 1037 р. за доби Ярослава Мудрого. Назва походить від позолоченого золотого купола надбрамної церкви.

I

Ідеал – взірць досконалості, який виступає орієнтиром діяльності людини.

Ідол - в язичницьких релігіях - об'єкт культу, предмет, який уособлює божество, зображує його або сам є об'єктом поклоніння.

Ізборники - хрестоматії, книги, в яких містилися матеріали, уривки з інших творів.

Ікона - зображення Бога, святого, святих, яке є предметом релігійного поклоніння у православ'ї та католицизмі.

Іконографія - правила зображення певного сюжету або особи, пов'язані з релігійною тематикою.

Іконопис - мистецтво писання ікон. Це мистецтво особливо характерне для православної традиції.

Ініціація - важливий магічний обряд посвячення, перехід з однієї вікової групи до іншої, яка супроводжується різноманітними випробуваннями.

Інквізиція – судово-слідча установа, створена католицькою церквою в XIII ст. для розслідування єресей.

Інтер'єр - внутрішній простір споруди або приміщення; зображення у художньому творі чи картині внутрішнього вигляду приміщення.

Інтерлюдія - музична композиція, яка виконувалась між актами вистави для ілюстрації чи варіювання тональності п'єси, заміна декорації або обстановки.

Інтермедія - невеличка комічна п'єса або сценка, що виконувалася між актами основної драми, переважно незалежна від її змісту.

K

Казка - епічний твір народної словесності, в якому відображені різночасові вірування, погляди та уявлення народу у форму структурованої, хронологічно послідовної сюжетної оповіді, яка має чітку композиційну будову, яскраво виражену колізію (в основі якої лежить протиставлення між добром і злом, що завершується перемогою добра).

Кінетичне мистецтво - напрям у західному мистецтві 50-60-х років XX ст. Представники цього напрямку намагалися створювати рухомі конструкції, вдавалися до світових ефектів.

Карма – в буддизмі, джайнізмі та індуїзмі означає закон відплати за моральні вчинки в минулому, який діє при перевтіленні після смерті людини в іншу істоту.

Казуальність – те ж, що і причинність.

Кітч - напрям у сучасній культурі, розрахований на масового споживача, що характеризується примітивністю, безідейністю, розважальністю; масова

продукція, позбавлена смаку і розрахована, на зовнішній ефект.

Києво-Могилянська академія - перший вищий навчальний заклад, визначний освітній і культурний центр України. Створена 1632 р. в результаті злиття Київської братської школи (засн. 1615) з Лаврською школою (засн. 1631). Об'єднаний навчальний заклад отримав назву Києво-Могилянська колегія на честь свого засновника митрополита П. Могили. У 1701 р. колегія одержала статус академії. Випускники академії зробили значний вклад у розвиток освіти і культури не лише в Україні, але й у Росії, Білорусі, інших країнах. Існувала до 1817 р.

Києво-Печерський лавра - православний чоловічий монастир, заснований 1051 р. у Києві. Відіграла значну роль у розвитку української культури, була центром літописання, іконопису, книгодрукування. Нашу "Печерська" отримала від печер, в яких мешкали його перші поселенці-ченці. Засновниками Києво-Печерського монастиря вважаються ченці Антоній і Феодосій.

Києво-Печерський патерик - збірка творів про історію Києво-Печерського монастиря та його перших подвижників, яка була складена у першій третині XIII ст. (1215 -1230 рр.)

Кирилиця - один з двох слов'янських алфавітів (другий - глаголиця), який було утворено на основі грецької абетки на рубежі IX - X ст. і названо на честь Кирила - визначного просвітника і місіонера християнства. Кирилиця нараховувала 43 літери, які мали не лише фонетичне, а й числове значення. Представляла собою південнослов'янський мовний діалект. Нею написані всі відомі твори XI та інших століть: "Остромирове Євангеліє", Ізборники Святослава 1073 і 1076 рр. "Слово про закон і благодать", "Мстиславове Євангеліє", "Повість минулих літ" та ін.

Класицизм - художній стиль та естетичний напрям у європейській літературі та мистецтві XVII - XVIII ст., для якого характерне звернення до образів і форм античного мистецтва і літератури як ідеального художньо-естетичного еталона, сувора ієрархія жанрів, дотримання певних канонів, що були мірилом вартості творів цього стилю. В Україні класицизм набув поширення наприкінці XVIII - першій половині XIX ст.

Колегія - школа, приватна гімназія XIV - XVII ст., яка утримувалася на кошти меценатів.

Колти - характерні для слов'ян скроневі прикраси, що підвішувалися до головного убору на стрічці, чи металевих ланках - ряснах.

Конструктивізм - зближення архітектури з практикою індустріального побуту.

Контркультура - напрям розвитку культури, який протистоїть офіційній, базовій, домінуючій традиційній культурі, будь-які форми девіантної поведінки.

Концептуальне мистецтво - одна з течій авангардизму, що розглядає художній твір як засіб демонстрацій ідей, понять, концепцій. Його представники відмовляються від створення традиційного художнього твору і звертаються до концептуальних об'єктів, що виступають у формі ідей чи проектів і супроводжуються написами, текстами, іншими позаестетичними

засобами.

“Кормча книга” - збірник законів доби Київської Русі, до якого входили давньоруські та візантійські законоположення про містобудування.

Кубізм - модерністська течія в західноєвропейському образотворчому мистецтві початку XX ст., представники якої зображували реальний світ у вигляді комбінацій геометричних форм (куба, кулі, циліндра, конуса тощо) та деформованих фігур.

Культ - інститут вшановування та поклоніння речам, явищам, істотам, божествам.

Культура - це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створена внаслідок цілеспрямованої діяльності людства протягом його історії, а також взаємовідносини, що склалися у процесі використання, відтворення цих цінностей та їх розподілу та обміну. Уперше до наукового обігу поняття “культура” на позначення культури розуму увів Марк Туллій Цицерон.

Культурологія - особлива галузь гуманітарного знання, яка вивчає спосіб життєдіяльності людини, специфіку розвитку матеріальної та духовної культури цивілізацій, етносів, націй. Термін “культурологія” 1909 р. був запропонований В.Освальдом, який виявив різницю між культурологією та соціологією. У контекст антропологічних досліджень про культуру цей термін був уведений американським філософом Леслі Уайтом.

Культурна ідентифікація - самовідчуття людини всередині конкретної культури. *Нова українська ідентифікація* носить національний характер. Сучасна українська ідентифікація є безпосереднім продовженням етнічної та мовно-фольклорної ідентифікації української нації, яка почала активно формуватися з середини XIX ст.

Л

Ландшафтне ансамбль - гармонійна єдність просторової композиції, при розробці якого враховується рельєфні, кліматичні компоненти та специфіка ґрунту, флора і фауна, узгоджуються усі елементи.

Лібералізм – вільнодумство, переконання, що виступають проти традицій, звичаїв і догм. У політиці лібералізм протистоїть консерватизму, в економіці виступає за вільну конкуренцію проти втручання держави. Підкреслює цінність особистості.

Лірична пісня - поетично-музичні твори, в яких через естетичне сприйняття дійсності, буття осмислюється крізь призму людських переживань. У цих піснях майже відсутнє відображення дій, основна увага зосереджена на відтворенні внутрішнього світу людини (психологічний стан, думки, надії, переживання тощо). Лірична пісня виникла пізніше, ніж обрядова поезія. Виділяють два основні розряди ліричних пісень: 1) родинно- побутові; 2) суспільно-побутові.

Літопис - історико-літературний твір доби Київської Русі, в жому фіксувалися події за роками. Назва походить від структури літопису, де оповідь починалася зі слів “в літо”. Пам’ятка літератури, цінне джерело для дослідження слов’янської історії з давніх часів до XIII ст.

Логос – у старогрецькій філософії багатозначний термін: світовий розум і

закон (Геракліт); у неоплатоніків і гностиків виступає як думка і слово Бога.

М

Магія - система обрядів, пов'язаних з візуваннями у здатність надзвичайним чином впливати на людей, тварин, сили природи, на божества та духовний світ з користю для живих.

Майоліка – різновид кераміки, виготовляється з випаленої глини з використанням розписної глазури.

Масова культура - напрям у культурі другої половини ХХ ст., розрахований на доступність широким верствам населення, знижений рівень сприйняття, розважальність.

Матеріальна культура - усі матеріальні предмети, створені людиною, а також винаходи та технології. До матеріальної культури входять такі сфери життєдіяльності людини: культура праці, матеріальне виробництво, культура побуту, культура проживання, культура ставлення до власного тіла та ін. Поділ культури на духовну та матеріальну - досить умовний: будь-який об'єкт культури є складним поєднанням матеріальних і духовних елементів.

Матріархат - період у розвитку первіснообщинного ладу, яка характеризувалася домінуванням жінки у суспільстві та споріднення по материнському роду.

Мініатюра - 1) живописний твір невеликого розміру, що характеризується тонкою технікою виконання на дереві, металі, порцеляні тощо; 2) невеличкий музичний або драматичний твір або театральна п'єса.

Мінімалізм - один з напрямів у мистецтві 60-70-х рр. ХХ ст., твори якого позбавлені зовнішньої декоративності, найчастіше зводяться до використання найпростіших геометричних фігур. Мінімалізм представлений головним чином скульптурою і живописом.

Містерія - жанр релігійної драми ХІІІ - середини ХУІІІ ст. Основними групами містерій були різдвяні і великодні.

Міф - розповідь про богів, духів, героїв, надприродні сили та ін., які брали участь у створенні світу. *Давній праслов'янський міф* - сукупність поглядів, на основі яких пояснювали природні та суспільні явища, здійснювали ритуали та обряди, - тобто своєрідна система уявлень людини про Всесвіт.

Міфологія - сукупність міфів будь-якого народу; наука, яка вивчає міфи.

Модерн - умовна назва стильового напрямку в європейському та американському мистецтві кінця ХІХ - початку ХХ ст. *Український модерн* характеризується вдалим поєднанням українських національних традицій, характерних пропорцій української сільської хати та дерев'яної церковної архітектури із сучасним розумінням зручності. У декорі широко застосовувалися мотиви української вишивки, дерев'яного різьблення, кераміки.

Модернізм - узагальнююча назва художніх напрямів ХХ ст. Модернізму властивий розрив з ідейними і художніми принципами класичного мистецтва, пошук нових художніх форм і виражальних засобів.

Монізм – світогляд, який пояснює явища світу, виходячи з однієї субстанції, на відміну від дуалізму і плюралізму.

Монотеїзм - віра в єдиного бога. Монотеїстичним є три основні світові релігії: християнство, іслам і буддизм.

Мораліте - жанр повчальної алегоричної, переважно віршованої драми, що розвивався в Європі XV - XVI ст.

Н

Народна культура - створюється у повсякденній трудовій діяльності народних мас на основі багатого життєвого досвіду, накопиченого століттями.

Нація – полісемантичне поняття, що застосовується для характеристики великих соціокультурних спільнот індустріальної епохи.

Неокласицизм - художні течії другої половини XIX - початку XX ст., що ґрунтувалися на класичних традиціях античного мистецтва, мистецтва епохи Відродження та класицизму.

Неореалізм - напрям в італійському кіно і літературі 40-50-х рр. XX ст. Визначними рисами неореалізму є демократизм і гуманізм, увага до життя простої людини, наявність документальної основи твору (принцип вірності факту).

Нігілізм – заперечення загальноприйнятих цінностей і норм. Одним з проявів нігілізму є «переоцінка цінностей» Ніцше.

О

Обряд - виконання людьми символічно-умовних дій, якими супроводжуються певні події життя людини, календарні свята, окремі трудові процеси.

Оп-арт - напрям у мистецтві модернізму 60-х рр. XX ст., що розробляє в живописі й графіці декоративні ефекти простих геометричних форм, звичайно розрахованих на оптичний ефект.

Опера - музично-драматичний твір, в якому об'єднано інструментальну музику з вокальною, текст та образотворче мистецтво, призначений для виконання в театрі.

Опис – етап наукового пізнання, який полягає у фіксації даних експерименту чи спостереження мовою науки. Розрізняють емпіричне і теоретичне описування явищ.

Ордер - композиція, що складається з вертикальних несучих частин - підпор у вигляді колон та горизонтальної частини - антаблементу.

Орнамент - оздоблювальний візерунок, побудований на повторенні геометричних, рослинних та інших елементів, розташованих симетрично.

“Остромирове Євангеліє” - давньоруська пам'ятка, найдавніша точно датована книга 1056-1057 рр., яка збереглася до наших днів. Книга написана кириличним уставом, оздоблена орнаментами та мініатюрами. Переписав зі староболгарської мови та оформив київський каліграф диякон Григорій.

Офорт - вид гравюри; малюнок вишкрябується гравірувальною голкою на металічній основі, вкритій лаком, після цього прошкрябані місця протравлюються кислотою.

П

Паломницька література - жанр давньоруської літератури, в яких описувалися подорожі до святих місць (у Палестину, на Афон, до

Константинополя та ін.).

Панегірик - похвальна промова на честь кого-небудь.

Парсуна - жанр портретного живопису кінця XVI - XVII ст., що використовував прийоми іконопису.

Партесний спів - вокальний жанр, церковне хорове багатоголосся, яке складається із восьми-двадцяти самостійних партій.

Патерики - життєписи і повчання святих отців Церкви, збірки життєписів християнських святих, засновників церкви.

Пейзаж - жанр образотворчого мистецтва, в якому основним об'єктом зображення є природа.

Перекази - усні оповіді про життєві факти, явища, драматичні ситуації, пов'язані з конкретними історичними подіями, інформація про які передається не очевидцями, а шляхом переповідання почутого (звідси і назва- переказ').

Перун - головний бог у слов'ян- язичників.

Перформанс - один із напрямів у модерністському мистецтві. Виник у 60-х рр. XX ст. Складається з виконання якихось спланованих дій перед публікою. Глядачі обмежуються пасивною роллю, а участі в дійстві не беруть.

Плінфа - широка і тонка випалена цегла великого розміру, яку використовували у будівництві у Візантії та в Київській Русі у X - ХІІІ ст.

Повір'я - фольклорні твори, в яких відображено народний світогляд, язичницькі релігійні вірування, міфологічні демонологічні уявлення та погляди, різноманітні табу, яких мала дотримуватися людин.

Полемічна література - твори, в яких автор обстоює свій погляд на суспільно-політичні події.

Політеїзм - багатобожжя, віра у багатьох богів.

Політична культура - сфера *культури*, яка вгає характер і рівень політичних уявлень, знань, оцінок, дій членів суспільства та зміст і якість цінностей, традицій, норм, які регулюють зовнішні та внутрішні відносини у суспільстві.

Поп-арт — неоавангардистський напрям у 60-х рр. XX ст., що на противагу абстрактному мистецтву має предметний характер. Митці цього напрямку використовують у своїх композиціях побутові предмети, промислові відходи тощо.

Постмодерн (те, що йде після модерну) - напрям у сучасній культурі, що сформувався у 70-х р. XX ст.

Правова культура - інститут формалізованих нормативних взаємовідносин, що регулюються обов'язковим для виконання законами, юридичними нормами та охороняються державою.

Прислів'я - стійкий афористичний вислів, що у стислій, точній формі висловлює думку про певні життєві явища, людські вчинки тощо (Наприклад: кров людська - не водиця, проливатися не годиться).

Приказки - образний вислів або мовний зворот, який влучно характеризує людину, її вчинки, явища життя та ін, і є елементом першої частини прислів'я (Наприклад: кров людська - не водиця).

Просвітництво — політичний, ідейно-філософський та культурний рух,

поширений у країнах Західної Європи та Північної Америки у XVII - XVIII ст. Просвітники критикували феодально-релігійний спосіб життя і утверджували духовно-ідеологічні та політичні засади буржуазного суспільства. Термін "Просвітництво" вперше вживається у Вольтерата Й., Г. Гердера, але утверджується у науковій літературі після статті І. Канта "Що таке Просвітництво?" (1784 р.).

Псалтир - одна з частин Біблії, книга псалмів - релігійних пісень.

Р

Реалізм - літературний напрям, який характеризується правдивим і всебічним відображенням дійсності на основі типізації життєвих явищ.

Релігія - одна з форм суспільної свідомості - сукупність духовних уявлень, що ґрунтується на вірі в існуванні в Бога або богів, а також відповідна поведінка і специфічні дії людини (культ).

Реформація - широкий суспільний рух у Західній і Центральній Європі XVI c", що поєднував у собі суспільно-політичні і релігійні течії Реформації. Зазвичай, розглядається як другий етап у розвитку західноєвропейського Відродження, і мала місце у країнах Центральної та Північної Європи (т. з. Північне Відродження).

Розстріляне відродження - процес винищення радянськими каральними органами української творчої інтелігенції у 30-х рр. XX ст.

Рококо - стилістичний напрям в європейському мистецтві першої половини XVIII ст. Характеризується відходом від реального життя у світ фантазії, театралізованої гри, міфологічних сюжетів. Виник на початку XVII ст. у Франції і панував до середини століття, але його вплив на європейську культуру відчувався аж до кінця XVIII ст. Таку назву він отримав за манірність, легкість, декоративність, химерність і фантастичність орнаментальних мотивів, вигадливість форм. Рококо мав переважно світський характер. Цей стиль більш камерний-та інтимний, щирий, пов'язаний з побутом людини. Найбільшого свого розвитку набув у галузі прикладного мистецтва. Світ мініатюрних форм рококо знайшов свій найбільший вияв у посуді, бронзі, меблях, порцеляні, шпалерах, оформленні інтер'єру.

Романтизм - ідейний і художній напрям в європейських та американських культурах кінця XVIII - першої половини XIX ст. Романтизм заперечував канони класицизму, йому властива увага до внутрішнього світу героїв, підкреслене зображення пристрастей, напруженість сюжету, мальовничість описів і характеристик.

С

Садово-паркове мистецтво - мистецтво створення парків, садів та ін. озелених об'єктів, органічне поєднання природних (клімат, рельєф, вода, рослинність) і штучних (архітектурні та інженерні споруди, скульптура, елементи благоустрою) компонентів для задоволення соціально-функціональних та естетичних потреб людини.

Світогляд – певна цілісність найбільш загальних знань, цінностей і практичних настанов, які регулюють ставлення людини до світу. Типами світогляду є міфологія, релігія і філософія.

Семантика – одна з характерних рис людини, яка полягає в тому, що вона (подібно до Бога) може діяти з власної волі, не де термінуючись обставинами. Свобода – підстава моральності людини. В політичній сфері розширення свобод передбачає збільшення відповідальності.

Семіотика – наука про знакові системи. Основоположник Ч. Пірс.

Сентименталізм - літературний напрям другої половини XVIII - початку XIX ст., що характеризується прагненням відтворити світ почуттів простої людини і викликати співчуття до героїв у читачів.

Символізм - модерністський літературний напрям кінця XIX -XX ст. Виник у Франції. Символісти відмовилися від зображення реалій життя і метою своєї творчості вважали пошук прихованої краси світу. На місце художнього образу вони ставили художній символ, що містить у собі ряд значень. Намагалися надати своїм творам музикальності, співзвучності, бо тільки музику вважали мистецтвом.

Синкретизм - поєднання різнорідних елементів (танцю, співу, музики, слова, жестів і т. д.) у єдиному вираженні. Синкретизм є характерним для первісного періоду розвитку культури.

Скань — вид ювелірної техніки: ажурний або напаяний на металічний фон візерунок з тонкого золотого, срібного або мідного дроту.

Скоморохи - мандрівні актори, співаки, музиканти, акробати і дресирувальники доби Київської Русі.

Станкове мистецтво - твори образотворчого мистецтва, що мають самостійний характер; у живопису - картина, у скульптурі - статуя, погруддя. За доби Київської Русі - це ікони.

Субкультура - часткова культурна підсистема всередині системи базової, домінуючої культури суспільства. Кожна культура є цілісним утворенням, що складається з множинності субкультур, проте вони не є її механічними складниками. У реальному житті вони перехреснюються, зливаються, розмежовуються або ж відрізняються за деяким параметрами аж до протистояння основному масиву культури, перетворюючись на його альтернативу. Розрізняють професійні, молодіжні, наукові, творчі, релігійні субкультури, субкультури національних меншин тощо.

Супрематизм - різновид абстракціонізму; твори супрематизму є комбінаціями кольорових геометричних фігур (квадрат, трикутник, коло).

Сюрреалізм - модерністська течія в літературі і мистецтві XX ст., яка намагається джерела творчості знайти в підсвідомості.

Т

Табу - первісно: релігійна заборона на використання певних предметів, дій, слів, порушення якої накликає кару вищих сил. Заборона.

Теологія – богослов'я, вчення про бога, система християнських догматів.

Тотемізм - сукупність уявлень та вірувань у надприродний зв'язок між людьми (плем'ям, родом) та окремими видами рослин, тварин, птахів, звірів.

Традиції - конкретні форми прояву звичаїв, звичок, обрядів і ритуалів, поведінки, дій, оцінок, які характеризуються особливою стійкістю та цілеспрямованими зусиллями людей з метою збереження та передачі їх

наступним поколінням; форми передачі соціального досвіду.

Требник – церк. кн., яка містить богослужіння і моління, що виконуються для окремих осіб чи груп (треби) і не пов'язані з св. Місцями (церква, престол) та церк. календарем (свята, обходи). Т. вживається для чинів хрещення, миропомазання, покаяння, шлюбу, висвячень і різних треб (похорон, освячення дому) та містить пасхалію та ін.

У

Унісон – одночасне звучання кількох звуків однієї висотию

Усна народнопоетична творчість - художньо-словесна творчість народу в сукупності її видів і форм, в яких за допомогою засобів мови збережено знання про життя і природу, давні культи і вірування; є відображенням світогляду, уявлень, почуттів, філософії, народнопоетичної фантазії.

Українська культура - сукупність надбань, спосіб сприйняття світу, система мислення та творчості українського народу.

Утилітаризм – етичне вчення, згідно з яким в основі моральних вчинків людини лежить користь. Засновником утилітаризму є англійський мислитель І. Бентам.

Ф

Фактура – особливості побудови та оздоблення поверхні предмета. Фактура у живописі та архітектурі – своєрідність художньої техніки.

Фасад – зовнішній вигляд певного боку або частини споруди.

Феєрія - п'єса з фантастичним казковим сюжетом, яка заснована на ефектах магії, чудес, яскравої видовищності. Присутні вигадані персонажі, яких наділено надприродною, магичною силою; чарівне, казкове видовище.

Фовізм - один з напрямів модернізму, для якого властиві поєднання яскравих, “агресивних” кольорів, декоративність, пластичні деформації предметів.

Фольклор - художнє відображення дійсності у словесно-музично-хореографічних і драматичних формах колективної народної творчості, нерозривно пов'язаний з життя і побутом людини. Є відображенням світоглядних, етичних та естетичних поглядів народу.

Фортифікація - способи будівництва спеціальних військових споруд з метою полегшення бою для своїх військ та ускладнення для військ противника.

Фреска - художнє зображення, виконане водяними фарбами на вологій штукатурці.

Футуризм - авангардистський напрям у літературі і мистецтві, представники якого намагалися створити мистецтво майбутнього, відкидали класичну художню спадщину, насаджували ідеї фантастики, урбанізму, крайнього формалізму.

Х

Хепенінг - напрям у модерністському мистецтві, що виник у кінці 50-х рр. XX ст. у США. В основі хепенінгу - виконання художником якоїсь незапланованої дії перед публікою та за її участю.

Християнство - монотеїстична релігія. Поряд з ісламом та буддизмом входить до числа трьох світових релігій.

Художній образ – це суть мистецтва. Чуттєве відтворення життя, яке зроблене із суб’єктивних, авторських пізнань.

Хуторянство - течія у художньому мисленні України XIX - XX ст., у центрі якої - захист гідності “маленької людини” та критика урбаністичної цивілізації.

Ц

Цінності - це уявлення про норми життя суспільства, які соціально схвалені і прийняті більшістю членів цього суспільства; матеріальні предмети, або духовні принципи, які мають певне значення для даного соціального суб’єкта з позиції задоволення його потреб та інтересів.

Цивілізація - рівень, ступінь суспільного розвитку, матеріальної та духовної культури. Поняття “цивілізація” було відоме за античних часів у значенні протиставлення античного суспільства варварському оточенню.

Ч

Часослов, або молитвослов – церковно-богослужбова книга, що містить молитви щоденних церковних служб, призначена для вжитку священників, читців і співаків. Назва походить від слова «часи» (години), частини церковних служб.

Чернь - сплав срібла, свинцю, сірки та інших компонентів, використовувався ювелірами Київської Русі.

Ш

Шкільна драма - вистави XVII - XVIII ст, що ставилися учнями Києве» Могилянської колегії, академії та братських шкіл за творами викладачів цих закладів. У них використовувалися релігійні, біблійні та історичні сюжети дидактичного характеру.

Я

Язичництво - форми релігії, що засновані на політеїзмі. Синонімом є поганство.